

DOI: 10.34015/2523-4552.2025.3.08

УДК 349.2

Швецов В. В.,
ад'юнкт Харківського національного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0009-0000-1712-4964

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО, ЯК УЧАСНИКА ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

Зроблено висновок про те, що працівник поліції, як учасник трудових правовідносин, – це особа, яка володіє спеціальною трудовою правосуб'єктністю, що підтверджено його призначенням на посаду в органи чи підрозділи Національної поліції України, у зв'язку із чим набуває специфічного переліку прав та обов'язків.

Узагальнено, що правовий статус поліцейського, як суб'єкта трудових відносин, являє собою сукупність встановлених Конституцією, законами та підзаконними нормативно-правовими актами службово-трудова прав та обов'язків, гарантій їх реалізації (у тому числі можливість звернення до суду за захистом трудових прав тощо) та відповідальності за виконання функціональних повноважень. Він виникає з моменту видання наказу про призначення на посаду та закінчується звільненням, виходом на пенсію або у відставку.

Доведено, що особливості правового статусу поліцейського, як суб'єкта трудових відносин, проявляються у таких чинниках: 1) встановленні низки специфічних вимог та умов для набуття цього статусу; 2) наявності особливої процедури перевірки відповідності цим вимогам конкретного претендента на посаду поліцейського; 3) перевага норм спеціального законодавства, що встановлює означені елементи правового статусу; 4) службово-трудова характер прав та обов'язків, що витікає із особливого для безпеки суспільства призначення Національної поліції; 5) ризиковість та високий рівень соціальної значущості службово-трудова діяльності поліцейського; 6) обмеженість трудових прав і одночасно наявність компенсаційного механізму у формі додаткових, гарантуючих прав, що відповідають ризикованості та соціальної відповідальності; 7) підвищений рівень службово-трудова обов'язків, у тому числі й тих, які не залежать від робочого часу (наприклад, реагувати на повідомлення про загрозу особистій чи публічній безпеці, утримуватися від висловлювань та дій, що порушують права людини); 8) специфікою відповідальності за реалізацію повноважень.

Ключові слова: правовий статус, працівник, поліцейський, Національна поліція, трудові правовідносини.

Постановка проблеми. Служба в органах та підрозділах Національної поліції України відрізняється від звичайної трудової діяльності тим,

що поєднує в собі риси професійної роботи й публічної служби держави. Поліцейський не просто виконує трудові обов'язки за трудовим договором, а й діє як представник державної влади, наділений владними повноваженнями, що безпосередньо впливають на права та свободи громадян. Окрім того, особливість поліцейської служби зумовлює надання додаткових соціальних гарантій: спеціального пенсійного забезпечення, пільг, компенсацій та підвищеного захисту у випадках поранення чи загибелі. Усе це свідчить про те, що служба у поліції дійсно є особливою формою професійної діяльності, яка має як трудовий, так і публічно-правовий характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі проблемні аспекти, пов'язані із здійснення трудової діяльності поліцейських, у своїх наукових працях розглядали: С. М. Бортник, К. Г. Гарбузюк, В. В. Мельник, К. Ю. Мельник, Л. В. Могілевський, О. М. Обушенко, А. Ю. Подорожній, Є. Ю. Подорожній, І. І. Швидкий та багатьох інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, в науковій літературі недостатньо опрацьованим є питання правового статусу поліцейського, як учасника трудових правовідносин.

Постановка завдання. Мета статті полягає у тому, щоб розкрити ключові особливості правового статусу поліцейського, як учасника трудових правовідносин. Для досягнення вказаної мети необхідно вирішити наступні завдання: розкрити сутність поняття «правовий статус»; виділити ключові елементи правового статусу поліцейських; здійснити аналіз норм чинного законодавства

та розкрити особливості правового статусу поліцейського.

Наукова новизна дослідження. Наукова новизна статті визначена тим, що в ній дістав подальшого опрацювання теоретичний підхід щодо визначення особливостей правового статусу поліцейського, як учасника трудових правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Починаючи наукове дослідження відзначимо, що в науковій літературі існує велика кількість підходів щодо тлумачення категорії «правовий статус». Так, Ю. Ю. Чуприна розкриває значення правового статусу як багатоаспектної, комплексної, універсальної категорії, яка має чітку, стабільну структуру, та встановлює характер і принципи взаємодії суб'єктів суспільних відносин між собою, а також шляхом визначення прав, обов'язків та гарантій їх реалізації, визначає місце суб'єкта в системі правовідносин [1, с. 271-272]. До ознак правового статусу особи Р. Б. Тополевський та Н. В. Федіна, окрім наявності усталеної структури його складових елементів, відносить: виступає як юридична міра соціальної свободи суб'єкта права; встановлюється спеціально уповноваженими органами держави, його зміст змінюється з волі законодавця, а не окремих суб'єктів права, відповідно на яких він поширюється; встановлює межі, за які не мають виходити діяльність і поведінка людини в суспільстві; відображається у правових нормах і принципах, які формально закріплені у нормативно-правових актах, нормативно правових договорів, а також інших джерелах (формах) права; залежить від сутності соціального укладу, в умовах якого він складається і функціонує, а отже

зазнає впливу безлічі чинників, основними з яких є праця і власність як основа держави [2, с. 100].

Тож, у загальному розумінні, правовий статус представляє собою закріплене у нормах чинного законодавства становище особи, колективу чи організації, яке характеризує їх призначення та місце у суспільних відносинах і визначається сукупністю взаємопов'язаних прав, обов'язків, гарантій та юридичної відповідальності. Можна говорити про те, що правовий статус відображає баланс між можливостями реалізації інтересів суб'єкта та його обов'язками перед суспільством і державою, забезпечуючи правову визначеність, соціальну рівновагу та порядок у суспільстві. А відтак, розглядати правовий статус суб'єкта, незалежно від сфери суспільного життя, найбільш доцільно крізь призму його елементів.

Так, з правовим статусом неодмінно пов'язана правосуб'єктність учасників трудових правовідносин. Доцільно підтримати позицію Б. Л. Корольчука, що трудова правосуб'єктність поліцейських є спеціальною з огляду на те, що вона має двоступеневу структуру, де перший ступінь включає: наявність громадянства України; вікового рівня; наявність повної загальної середньої освіти; володіння державною мовою; стан здоров'я, а саме відсутність захворювань, визначених у відповідному переліку; фізична підготовка; рівень професійної компетентності; бездоганна репутація; політична нейтральність. Другий ступінь включає складання присяги поліцейського [3, с. 14-15]. Отже мова йде саме про виникнення правосуб'єктності поліцейського, оскільки

складання присяги є завершальним актом свідомого прийняття особою тих зобов'язань, прав та відповідальності, які визначають правовий статус поліцейського.

Представляється, що по відношенню до трудової правосуб'єктності працівника поліції з її виникненням безпосередньо пов'язана реалізація як право-, так і діє- здатності. До складових елементів останньої С. Я. Вавженчук відносить: по-перше, це здатність суб'єкта трудового права своїми діями набувати та здійснювати належні йому регулятивні трудові права та створювати, виконувати регулятивні трудові обов'язки (трудова регулятивна діє- здатність); по-друге, це здатність суб'єкта трудового права своїми діями набувати та здійснювати належні йому охоронні трудові права (трудова охоронна дієздатність). Зокрема, суб'єкт трудового права може здійснити право на звернення до Конституційного Суду України, чим реалізує право на превентивну охорону трудових прав працівників. У межах трудової охоронної дієздатності потерпіла особа може здійснювати право на захист трудових прав [4, с. 5]. Здатність набувати, реалізовувати та охороняти свої трудові права властива й працівникам поліції.

Набуття особою правового статусу поліцейського пов'язано із включенням її до кола трудових відносин. Законодавство встановлює особливий порядок виникнення таких трудових відносин. О. Г. Реуцьков справедливо зауважує, що виникнення трудових відносин поліцейських відбувається на основі саме системи, а не сукупності юридичних фактів, оскільки вони є взаємопов'язаними, їх послідовність немо-

жливо змінити, а кожен із них окремо не має самостійного значення [5, с. 216]. З метою добору осіб, здатних професійно виконувати повноваження поліції та посадові обов'язки за відповідною вакантною посадою, у випадках, передбачених Законом України «Про Національну поліцію» (зокрема серед осіб, які вперше приймаються на службу в поліції з призначенням на посади молодшого складу поліції), проводиться конкурс на службу в поліції та/або на зайняття вакантної посади. Кандидати, які пройшли перевірку документів, поданих кандидатами, на відповідність загальним вимогам, проходять тестування, співбесіду та інші види оцінювання відповідно до Типового порядку проведення конкурсу. Також під час засідання поліцейської комісії при проведенні конкурсу її члени особисто оцінюють рівень професійної компетентності претендентів, які відповідають умовам конкурсу, та визначають в особистому порядку їхній загальний рейтинг, результатами складення загального рейтингу претендентів, які відповідають умовам конкурсу, визначають переможця конкурсу [6]. Слід погодитися з тим, що фактично набуття правового статусу працівника поліції є посвідченням факту відповідності особи вимогам, які пред'являються законодавством [7, с. 61].

В дослідженнях, що стосуються теорії права, відмічається, що обов'язки, які покладаються на ту чи іншу особу, повинні бути безперечно виконаними, у протилежному ж випадку у дію може вступати механізм державного примусу, що визначається як можливість держави зобов'язати суб'єкта здійснювати певні дії, а за наявності факту правопору-

шення держава зобов'язує особу зазнати певних негативних наслідків. Реалізація ж прав, у свою чергу, носить добровільний характер. Суміжною відмінною рисою є й те, що за відмову від реалізації прав суб'єктом, який ними наділений, відповідальність не передбачена, в той час, як неналежне виконання або невиконання обов'язків тягне накладення певних санкцій [8, с. 716]. Разом із цим по відношенню до елементів правового статусу державних службовців взагалі та поліцейських зокрема таке зауваження не є характерним.

За загальним правилом права та обов'язки сторін трудових відносин визначаються насамперед КЗпП України, іншими законодавчими актами, правилами внутрішнього трудового розпорядку, технічними правилами, інструкціями, наказами і розпорядженнями роботодавця. Одні з цих актів містять найбільш загальні обов'язки працівників (наприклад, правила внутрішнього трудового розпорядку), інші – спеціальні обов'язки, що впливають з особливостей виробництва (наприклад, технічні правила) [9, с. 113]. Згідно Кодексу про працю до загальних прав працівників відносяться права: на одержання роботи з оплатою праці не нижче встановленого державою мінімального розміру, включаючи право на вільний вибір професії, роду занять і роботи. Право на отримання можливості при сприятливій державі підготовки і підвищенню трудової кваліфікації. Працівники мають право на відпочинок відповідно до законів про обмеження робочого дня та робочого тижня і про щорічні оплачувані відпустки, право на здорові і безпечні умови праці, на

гідне ставлення з боку роботодавця, інших працівників, на об'єднання в професійні спілки та на вирішення колективних трудових конфліктів (спорів) у встановленому законом порядку, тощо [10]. Більшість з перелічених прав з урахуванням специфіки, обумовленої особливостями поліцейської діяльності (вагомим значенням для суспільства, постійною потребою у реалізації, ризикованістю та ін.) відображаються у нормах спеціального законодавства. Виключенням є право на участь в управлінні відповідною організацією, хоча безумовно, за наявності професійних здібностей та особистого бажання кар'єрного зростання поліцейський може зайняти керівні посади у підрозділах Національної поліції.

Права працівників на охорону праці під час роботи згідно Закону України «Про охорону праці» включають відповідність вимогам законодавства умов праці на робочому місці, санітарно-побутових умов, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником. За загальною нормою розглядуваного закону працівник має право відмовитися від дорученої роботи, якщо створилася виробнича ситуація, небезпечна для його життя чи здоров'я або для людей, які його оточують, або для виробничого середовища чи довкілля [11]. Означене право для працівників Національної поліції має дещо обмежений характер з урахуванням особливо ризикованих умов їх професійної діяльності. Разом із цим неможливо стверджувати на повної відсутності такого права. Так, наприклад, Інструкція з

заходів безпеки при поводженні зі зброєю визначає систему заходів, спрямованих на забезпечення особистої безпеки поліцейських, запобігання загибелі, пораненням і травмуванню їх та інших осіб під час поводження з вогнепальною зброєю, ручним протитанковим і підствольним гранатометами, реактивною протитанковою і бойовою ручною гранатами [12].

Як зазначає Б. Л. Корольчук, трудові права поліцейських є вужчими відносно трудових прав працівників загальних професій, і головною відмінністю є відсутність права поліцейських на: (а) організацію та (б) участь у проведенні страйків, але ці обмеження трудових прав не позбавляють їх «права на свободу асоціації та членство у професійних спілках, що включає право на ведення колективних переговорів». Такі обмеження відповідають міжнародним стандартам у сфері праці поліцейських підрозділів та основним положенням Європейського кодексу поліцейської етики [3, с. 15].

В правовій літературі, говорячи про права та обов'язки працівників поліції, їх називають службово-трудовими, які відображають їх функціональне призначення в єдиному загальному процесі колективної праці працівників Національної поліції. Вони включають у себе низку процесуальних прав та обов'язків поліцейського в процесі реалізації ним правоохоронної функції держави. Це свідчить, що службово-трудові права та обов'язки являються синергетичним поєднанням трудових та службових прав й обов'язків, де перші розкривають права та обов'язки поліцейського як учасника правовідносин у сфері праці, а другі

об'єднують процесуальні повноваження поліцейських як представників органу державної влади [3, с. 15]. Отже, говорячи про трудові обов'язки працівника поліції як суб'єкта трудових відносин, слід зазначити, що вони містяться насамперед у нормах спеціального законодавства. Службово-трудові обов'язки відображають міру необхідної поведінки поліцейських для успішного виконання покладених на Національну поліцію завдань, а саме: неухильно дотримуватися положень Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів, що регламентують діяльність поліції, та Присяги поліцейського; професійно виконувати свої службові обов'язки відповідно до вимог нормативно-правових актів, посадових (функціональних) обов'язків, наказів керівництва; поважати і не порушувати прав і свобод людини; надавати невідкладну, зокрема домедичну і медичну, допомогу особам, які постраждали внаслідок правопорушень, нещасних випадків, а також особам, які опинилися в безпорадному стані або стані, небезпечному для їхнього життя чи здоров'я; зберігати інформацію з обмеженим доступом, яка стала йому відома у зв'язку з виконанням службових обов'язків; інформувати безпосереднього керівника про обставини, що унеможливають його подальшу службу в поліції або перебування на займаній посаді. При цьому поліцейський на всій території України незалежно від посади, яку він займає, місцезнаходження і часу доби в разі звернення до нього будь-якої особи із заявою чи повідомленням про події, що загрожують особистій чи публічній безпеці, або в разі безпосереднього виявлення таких

подій зобов'язаний вжити необхідних заходів з метою рятування людей, надання допомоги особам, які її потребують, і повідомити про це найближчий орган поліції [6].

Окрім трудових прав, обов'язків доповнюючим елементом правового статусу поліцейського є специфічна відповідальність за неналежне виконання ним своїх службово-трудових повноважень. Мова йде про дисциплінарну відповідальність, що настає за дисциплінарний проступок, під яким розуміється протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції. Спеціальним законодавством встановлюється суб'єкти та порядок службового розслідування, порядок накладення, види, строк дії, а також специфіка оскарження дисциплінарних стягнень [13].

Висновки. Проведений у даному науковому дослідженні аналіз дає змогу дійти до висновку, що працівник поліції, як учасник трудових правовідносин, – це особа, яка володіє спеціальною трудовою правосуб'єктністю, що підтверджено його призначенням на посаду в органи чи підрозділи Національної поліції України, у зв'язку із чим набуває специфічного переліку прав та обов'язків. Отже, правовий статус поліцейського, як суб'єкта трудових відносин, являє собою сукупність встановлених Конституцією, законами та підзаконними нормативно-правовими актами службово-

трудових прав та обов'язків, гарантій їх реалізації (у тому числі можливість звернення до суду за захистом трудових прав тощо) та відповідальності за виконання функціональних повноважень. Він виникає з моменту видання наказу про призначення на посаду та закінчується звільненням, виходом на пенсію або у відставку.

На нашу думку, особливості правового статусу поліцейського, як суб'єкта трудових відносин, проявляються у таких чинниках: 1) встановленні низки специфічних вимог та умов для набуття цього статусу; 2) наявності особливої процедури перевірки відповідності цим вимогам конкретного претендента на посаду поліцейського; 3) перевага норм спеціального законодавства, що встановлює означені елементи правового статусу; 4) службово-

трудовий характер прав та обов'язків, що витікає із особливого для безпеки суспільства призначення Національної поліції; 5) ризиковість та високий рівень соціальної значущості службово-трудої діяльності поліцейського; 6) обмеженість трудових прав і одночасно наявність компенсаційного механізму у формі додаткових, гарантуючих прав, що відповідають ризикованості та соціальної відповідальності; 7) підвищений рівень службово-трудових обов'язків, у тому числі й тих, які не залежать від робочого часу (наприклад, реагувати на повідомлення про загрозу особистій чи публічній безпеці, утримуватися від висловлювань та дій, що порушують права людини); 8) специфікою відповідальності за реалізацію повноважень.

Список використаних джерел

1. Чуприна Ю. Ю. Щодо визначення змісту поняття адміністративно-правового статусу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна Серія «ПРАВО»*. Вип. 21. 2016. С. 268–272.
2. Тополевський Р. Б., Федіна Н. В. Теорія держави і права: навч. посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2020. 268 с.
3. Корольчук Б. Л. Особливості правового регулювання праці поліцейських : автореф дис канд юрид наук : 12.00.05. Харків, 2021. 22 с.
4. Вавженчук С. Я. Трудова правосуб'єктність: антиномії праворозуміння. *Підприємство, господарство і право*. № 6. 2015. С. 3–6.
5. Реуцьков О. Г. Підстави виникнення трудових правовідносин із працівниками поліції. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 4. Т. 1. 2019. С. 210–217.
6. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 02.09.2025).
7. Колотік А. С. Працівник поліції як суб'єкт соціального забезпечення. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Вип. 6. 2022. С. 59–64. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.1.10>
8. Попович Т. П. Поняття обов'язку як елементу правового статусу особи. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 6. 2023. С. 714–718. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.123>
9. Дігтяренко Г. В. Встановлення змісту трудової функції працівника як обов'язкової умови трудового договору. *Юридичний вісник*. № 4 (53). 2019. С. 111–117.

10. Кодекс про працю України із змінами на 27.09.2024 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/conv#n22> (дата звернення: 02.09.2025).

11. Про охорону праці : Закон України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2694-12#Text> (дата звернення: 02.09.2025).

12. Про затвердження Інструкції з заходів безпеки при поводженні зі зброєю : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 01.02.2016. № 70. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-16#Text> (дата звернення: 02.09.2025).

13. Про Дисциплінарний статут Національної поліції України : Закон України від 15 березня 2018 року. № 2337-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2337-19#Text> (дата звернення: 02.09.2025).

Shvetsov Vladyslav, Ph.D student of the Kharkiv National University of Internal Affairs

ORCID: 0009-0000-1712-4964

Peculiarities of the Legal Status of a Police Officer as a Participant in Labor Relations

It is concluded that a police officer, as a participant in labor relations, is a person possessing a special labor legal capacity, which is confirmed by his or her appointment to a position within the bodies or units of the National Police of Ukraine. As a result, the officer acquires a specific range of rights and duties.

It is summarized that the legal status of a police officer, as a subject of labor relations, represents a set of service-labor rights and obligations established by the Constitution, laws, and subordinate normative legal acts, together with the guarantees of their implementation (including the possibility of applying to a court for the protection of labor rights, etc.), as well as liability for the exercise of functional powers. This status arises from the moment the order on appointment is issued and terminates upon dismissal, retirement, or resignation.

It is substantiated that the peculiarities of the legal status of a police officer, as a subject of labor relations, are manifested in the following: 1) the establishment of a number of specific requirements and conditions for acquiring this status; 2) the existence of a special procedure for verifying a candidate's compliance with these requirements; 3) the primacy of special legislation that defines the elements of legal status; 4) the service-labor nature of rights and duties, derived from the special mission of the National Police in ensuring public safety; 5) the risk-bearing character and high social significance of a police officer's service-labor activity; 6) the limitation of labor rights, combined with the presence of a compensatory mechanism in the form of additional guaranteed rights corresponding to the risks and social responsibility involved; 7) an increased scope of service-labor duties, including those not limited by working hours (for example, responding to reports of threats to personal or public safety, refraining from statements and actions that violate human rights); 8) the specific nature of liability for the exercise of powers.

Keywords: *legal status, employee, police officer, National Police, labor relations.*